

СЕКЦІЯ ІХ. ЄВРЕЇ МІЖ СХОДОМ ТА СХІДНОЮ ЄВРОПОЮ

Підсекція “Євреї Східної Європи: історичні та джерелознавчі дослідження”

УДК 062.552.069.01.49

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-346-3-73>

Гладун Л. І.

ORCID: 0000-0002-1831-8661

старший науковий співробітник

Музей класика єврейської літератури Шолом-Алейхема

Національний історико-етнографічний заповідник “Переяслав”

м. Переяслав, Київська область, Україна

ЄВРЕЙСЬКА ПЕРІОДИЧНА ПРЕСА КІН. ХІХ – 1-І ЧВЕРТІ ХХ СТ. В КОЛЕКЦІЇ МУЗЕЮ КЛАСИКА ЄВРЕЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ШОЛОМ-АЛЕЙХЕМА НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА “ПЕРЕЯСЛАВ”

Ключові слова: єврейська преса, Музей класика єврейської літератури Шолом-Алейхема, колекція, експозиція, культура.

Періодична преса – складник національної культури, цінність якого полягає в тому, що вона висвітлює реальні події, факти, процеси, які відбуваються в повсякденному житті. Сьогодні статті науковців, що цікавляться проблематикою єврейства в Україні, дедалі більше уваги приділяють друкованим виданням. Адже саме з них можна почерпнути інформацію про історію функціонування періодики, її тематику, про відомих постатей та ін.

Формування колекції єврейської періодики в Музеї класика єврейської літератури Шолом-Алейхема Національного історико-етнографічного заповідника “Переяслав” розпочалося у 80-рр. ХХ ст. Більшість примірників газет і журналів були передані до музею з Резервно-обмінного фонду бібліотеки АН УРСР та приватних зібрань.

У фондовій збірці НІЕЗ “Переяслав” зберігаються періодичні видання “Рассвет”, “Восход”, “Новый Восход”, “Русский еврей”, “Еврейская неделя”, “Еврейские известия”, “Еврейский мир”, “Еврейская жизнь”,

“Еврейские вести”, “Недельная хроника Восхода”. Значна частина єврейської періодики кін. XIX – поч. XX ст. друкувалася не мовою національної спільноти, а російською мовою. У Музеї періодика зберігається переважно в підшивках за один рік. Значна частина газет мала рубрики, які обговорювалися з номера в номер.

Російсько-єврейські періодичні видання з’явилися у Російській імперії в 1860 році. В Одесі 27 травня Осип Рабинович випустив перший номер тижневика “Рассвет”, який називав себе “органом русских евреев”. Незважаючи на те, що видання підтримував попечитель Одеського навчального округу знаменитий хірург М. Пирогов, тижневик виходив з великими труднощами. Переважну більшість його публікацій присвячено просвітницькій роботі серед єврейського народу. Поряд з публіцистикою, біржовою хронікою, оглядами зарубіжної єврейської журналістики, історичними та іншими науковими статтями в “Рассвете” друкувались і художні твори. Серед авторів – письменник Л. Леванда, професор Рішельєвського ліцею А. Георгіївський (вів рубрику “Огляд іноземної єврейської журналістики”), І. Чацький, лікар і громадський діяч Е. Соловейчик, юрист і історик Г. Барац, юрист А. Пассовер, іноземним кореспондентом був відомий єврейський історик І. М. Йост [1]. Також у виданні зазначались імена тих, хто давав пожертви на користь бідних учнів другого Одеського єврейського училища 1-го розряду та постраждалих християн у Сирії.

Тижневик проіснував до травня 1861 р., за цей час вийшло друком 52 номери. В експозиції музею представлено підшивку, у яку входять всі 52 номери (Ш-335 KB-7905) [4], передала її в 1980 р. жителька м. Києва С. Г. Хаслер. На першому аркуші підшивки газети “Рассвет” стоїть овальний штамп із написом “Библиотека общества распространения просвещения между евреями в России”. Товариство засноване в 1863 р. в С.-Петербурзі, воно було єдиною офіційною єврейською культурно-просвітницькою організацією в Росії. Займалося переважно видавничою та освітньою діяльністю, загальний напрямок якої – інтегрувати євреїв у російсько-імперське середовище. На базі товариства було створено історико-етнографічну комісію для вивчення історії євреїв, яку в 1908 р. реорганізовано в Єврейське історико-етнографічне товариство.

З кінця 70-х років XIX ст. центром інтелектуального життя російського єврейства стала столиця імперії, майже половина всіх періодичних видань виходила в Санкт-Петербурзі.

Єврейська преса російською мовою здебільшого друкувалась недовго, єдиним винятком серед періодичних видань був журнал “Восход”, який мав майже 25-річну історію. У 1881 році в Санкт-Петербурзі вийшов друком перший номер журналу за редакцією російсько-єврейського публіциста Адольфа Єфимовича Ландау. У 1882 році при ньому стала

друкуватись газета, яка називалася “Недельная хроника Восхода” (АК-811 КВ-13617) [2], а пізніше – просто “Восход”. Заслугують на увагу представлені в музейній експозиції підшивки “Восхода” за 1901 р. (Ш-330 КВ-7905), 1903 р. (НДФ-12277) [3], 1904 р. (АК-941 КВ-14979), 1905 р. (Ш-333 КВ-7905) [4]. У тижневику можна виділити рубрики: “Обзор еврейской печати”, “Зарубежная хроника”, “Итоги за прошлый год”, а також розділ “Объявления”. Переважна більшість публікацій друкованого видання були присвячені просвітництву єврейського населення та питанню боротьби проти нерівності в правах євреїв у Російській імперії. За публікації на громадсько-політичні теми журналу виносились цензурні попередження.

Чимало цікавого матеріалу про життя єврейської громади друкувалося на сторінках громадсько-політичної і літературної газети “Еврейская жизнь” (редактор і видавець Ш. Брумберг). В експозиції Музею класика єврейської літератури Шолом-Алейхема представлено № 10, 11, 13, 16–19, 21, 26, 27, 32, 46 за 1916 р. (Ш-343 КВ-7912) [4]. Незважаючи на цензурні переслідування, газета намагалася пропагувати єврейську культуру, порушувала питання про еміграцію та націоналізм. У № 21 від 22.05.1916 р. на першій сторінці цього видання опубліковано некролог із приводу смерті видатного письменника, класика єврейської літератури Шолом-Алейхема.

Тижневик “Еврейская неделя” видавався в Москві в 1915–1917 рр. за редакцією І. Аншелеса та І. Зелігмана. Саме в періодичних виданнях часів Першої світової війни висвітлювалися події з фронту, друкувалися списки і портрети солдатів-євреїв, які відзначилися під час бойових дій. Тижневик містить рубрики огляду єврейської преси, зарубіжну хроніку, економічні замітки, оголошення та рекламу. У музеї представлено підшивку за 1915 р. (АК-948 КВ-14986) [2] та за 1916 р.

У тижневику “Еврейская неделя” № 20 від 15 травня 1916 р. (Ш-338 КВ-7908) надруковано статтю відомого публіциста, літературознавця С. Л. Цинберга “Над свежей могилой”, у якій автор повідомляє про передчасну смерть Шолом-Алейхема. У цьому ж номері “Еврейской недели” опубліковано тексти телеграм зі співчуттям із приводу смерті народного єврейського письменника, які надійшли до редакції з усіх куточків Російської імперії.

Здійснивши короткий аналіз публікацій російсько-єврейських періодичних видань кінця ХІХ – 1-ї чверті ХХ ст., можна скласти уявлення про життя єврейських громад у Російській імперії, довідатися про перебіг суспільно-політичних подій та ознайомитися з творчістю єврейських публіцистів і письменників. Слід зазначити, що переважна більшість періодики проводила асиміляторську політику щодо євреїв і не обстоювала їхні національні інтереси.

Література:

1. Горшихіна О. Ю. Огляд російсько-єврейських періодичних видань (1860–1907 pp.) з колекції “Періодика” відділу фондів юдаїки НБУВ. [Електронний ресурс] // <http://confence.nbu.gov.ua>
2. Інвентарні книги фондової групи “Книги” (шифр – “АК”), № 1–2, НІЕЗ “Переяслав”.
3. Інвентарні книги фондової групи “Науково-допоміжний фонд” (шифр – “НДФ”), № 1–5, НІЕЗ “Переяслав”.
4. Інвентарні книги фондової групи “Шолом-Алейхем” (шифр – “Ш”), № 1–2, НІЕЗ “Переяслав”.

УДК 94(477=1:477)

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-346-3-74>

Гула О. Г.

ORCID: 0000-0001-5437-9042

кандидат історичних наук,

магістр історії (освітня програма “Юдаїка”)

Національний університет “Києво-Могилянська академія”

м. Київ, Україна

МОЛИТВА ЯК ВИРОК: ЕПІЗОД З ІСТОРІЇ ОСТРОЗЬКОЇ ЄВРЕЙСЬКОЇ ДРУКАРНІ

Дослідження історії появи та подальшої діяльності єврейських друкарень на території України було і залишається актуальним до сьогодні, адже поряд з існуванням робіт, де зазначена проблема розглядається як частина більш широкого дослідницького поля [1; 4], наявні також і більш вузькі студії з теми [2; 3].

Водночас ключовим, але досі недостатньо вивченим аспектом при аналізі питання діяльності єврейських друкарень на території України залишається проблема відносин між власниками друкарень та представниками державної цензури. В останні роки з’явилися роботи, що розглядають юридичні аспекти появи та функціонування державних цензурних органів [6], однак увага в них зосереджена саме на ухваленні і впровадженні законодавчих актів щодо видання книг, а увага до єврейських друкарень іноді взагалі випускається з поля зору дослідників. Натомість для нас важливо розглянути проблему в комплексі, щоб з’ясувати, що стало поштовхом до тотального закриття єврейських друкарень – внутрішній зміст книг чи політика центральної влади.